

Spis treści

Wprowadzenie	13
------------------------	----

Część 1. WPROWADZENIE DO POLITYKI SPOŁECZNEJ

1. Definicje, zakres i konteksty polityki społecznej	
<i>(Ryszard Szarfenberg)</i>	21
Polityka jako politykowanie i rządzenie	21
Działy i sprawy polityki	23
Zakres przedmiotowy polityki społecznej	24
Polityka społeczna a polityka gospodarcza	25
Polityka społeczna a rynek	27
Społeczeństwo obywatelskie w polityce społecznej	29
Nauka i polityka społeczna	31
Polityka społeczna jako zawód	33
Podsumowanie	34
Zadania i problemy do dyskusji	35
Zalecana literatura	35
2. Historia polityki społecznej	
<i>(Julian Auleytner)</i>	37
Geneza polityki społecznej	37
Polska polityka społeczna do 1918 roku (I etap)	38
Polska polityka społeczna w latach międzywojennych (II etap)	39
Tło polskiej polityki społecznej	39
Rozwój nauki o polityce społecznej	41
Polska polityka społeczna w latach powojennych (III etap)	44
Tło społeczno-polityczne	44
Nauka o polityce społecznej po II wojnie światowej	46
Nauka o polityce społecznej lat stalinizmu	47
Nauka o polityce społecznej po 1957 roku – nowe podejścia i definicje	48
Nauka o polityce społecznej po 1989 roku – kontekst gospodarki rynkowej (IV etap)	50
Podsumowanie	53
Zadania i problemy do dyskusji	54
Zalecana literatura	54
3. Uwarunkowania polityki społecznej	
<i>(Cezary Żołędowski)</i>	55
Pojęcie i znaczenie uwarunkowań w polityce społecznej	55
Charakter refleksji naukowej nad uwarunkowaniami w polityce społecznej	57
Klasyfikacja uwarunkowań polityki społecznej	59
Uwarunkowania polityki społecznej w Polsce – podstawowa charakterystyka	60
Uwarunkowania ustrojowo-polityczne	60
Uwarunkowania materialne	63
Uwarunkowania związane z czynnikiem ludzkim	64
Uwarunkowania związane z zastanym modelem polityki społecznej	66
Uwarunkowania zewnętrzne	68

6 Spis treści

Podsumowanie	69
Zadania i problemy do dyskusji	70
Zalecana literatura	70
4. Wartości i zasady polityki społecznej	
<i>(Jolanta Supińska)</i>	71
Wartości	71
Wartości w nauce <i>celowościowej</i>	72
Wartości w polityce	73
Czym wartościami ma służyć polityka społeczna?	73
Czy wartości polityki społecznej muszą stać w sprzeczności ze sobą?	74
Demokratyczne dochodzenie do konsensusu aksjologicznego	75
W poszukiwaniu całościowej wizji postępu społecznego	76
Zasady polityki społecznej	77
Między aksjologią a prakseologią	77
Podsumowanie	79
Zadania i problemy do dyskusji	80
Zalecana literatura	80
5. Style i instrumenty polityki społecznej	
<i>(Jolanta Supińska)</i>	81
Zachowania	81
Style realizacji polityki społecznej	82
Style reformowania polityki społecznej	84
Instrumenty	85
Instrumenty ekonomiczne	86
Instrumenty prawne	87
Instrumenty informacyjne	87
Instrumenty kadrowe	88
Instrumenty przestrzenno-czasowe	89
Dobra publiczne	89
Podsumowanie	90
Zadania i problemy do dyskusji	91
Zalecana literatura	91
6. Sektory, podmioty, poziomy i organizacja polityki społecznej	
<i>(Grażyna Spytek-Bandurska)</i>	93
Sektory polityki społecznej	93
Sektor publiczny	93
Sektor prywatny	95
Trzeci sektor	96
Międzynarodowe podmioty polityki społecznej	97
Globalne podmioty polityki społecznej	97
Europejskie podmioty polityki społecznej	97
Krajowe podmioty polityki społecznej	98
Podmioty ustawodawcze	98
Podmioty wykonawcze	99
Podmioty sądownicze	104
Podmioty kontrolne	105
Podsumowanie	106
Zadania i problemy do dyskusji	106
Zalecana literatura	106
7. Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej	
<i>(Barbara Szatur-Jaworska)</i>	109
Diagnoza, diagnozowanie, badania diagnostyczne	109
Cechy diagnozy w nauce o polityce społecznej	111
Diagnoza w polityce społecznej jako działalności praktycznej	112
Przedmiot badań diagnostycznych w polityce społecznej	113

Metody badawcze i źródła danych w diagnozie społecznej	116
Wskaźniki społeczne w polityce społecznej	116
Przykłady procedur i wskaźników diagnostycznych	118
<i>Human Development Index</i> – przykład syntetycznego wskaźnika społecznego	118
Wskaźniki Millenijnych Celów Rozwoju – przykład zbioru wskaźników społecznych	120
Minimum egzystencji i minimum socjalne – przykład pomiaru ubóstwa	120
Podsumowanie	125
Zadania i problemy do dyskusji	126
Zalecana literatura	126

8. Ewaluacja i analiza polityki społecznej

(*Ryszard Szarfenberg*) 127

Trzy rodzaje systematycznych dociekań	127
Polityka, strategia, program, projekt	128
Struktura logiczna programu i jego teoria	129
Kryteria ewaluacji	131
Rodzaje ewaluacji	132
Metoda ewaluacji	134
Rekomendowanie programów społecznych	136
Rozwój i perspektywy ewaluacji i analizy programów społecznych	138
Podsumowanie	140
Zadania i problemy do dyskusji	140
Zalecana literatura	141

9. Polityka społeczna w różnych krajach i modele polityki społecznej

(*Mirosław Książkowski*) 143

Charakterystyka wybranych modeli polityki społecznej	144
Typologie Titmussa oraz Furnissa i Tilton	145
Typologia Esping-Andersena	146
Orientacje antykolektywistyczna i kolektywistyczna	148
Liberalny model polityki społecznej	149
Motywacyjny model polityki społecznej	151
Instytucjonalno-redystrybucyjny model polityki społecznej	153
Współczesne strategie polityki społecznej	155
Polityka społeczna w krajach europejskich	155
Polityka społeczna w krajach południowo-wschodniej Azji	158
Polityka społeczna w krajach tzw. realnego socjalizmu	159
Podsumowanie	160
Zadania i problemy do dyskusji	160
Zalecana literatura	161

10. Międzynarodowe standardy i formy współpracy w polityce społecznej oraz ich wpływ na Polskę

(*Gertruda Uścińska*) 163

Unia Europejska: dorobek regulacyjny i koordynacyjny oraz implikacje dla Polski	164
Podstawowe regulacje odnoszące się do polityki społecznej	164
Europejskie Karty Społeczne. Wspólnotowa Karta Podstawowych Praw Społecznych Pracowników	165
Programy i strategie społeczne	166
Rada Europy: dorobek konwencyjny, wpływ na polską politykę społeczną	167
Najważniejsze akty normatywne RE	167
Europejska Karta Społeczna	168
Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego	169
Międzynarodowa Organizacja Pracy: standardy MOP-u, konsekwencje dla Polski	170
Konwencja nr 102 MOP-u	170
Dalszy rozwój zabezpieczenia społecznego	171
Ratyfikacja przez Polskę Konwencji nr 102 MOP-u o normach minimalnych	172
Podsumowanie	173

Zadania i problemy do dyskusji	173
Zalecana literatura	174

Część 2. WYBRANE PROBLEMY SPOŁECZNE I SPOSOBY ICH ROZWIĄZYWANIA

11. Teoria kwestii i problemów społecznych

<i>(Barbara Rysz-Kowalczyk)</i>	177
Historyczne tło kategorii „kwestia społeczna”	177
Tradycje myślenia o kwestiach społecznych w nauce polskiej	179
Współczesne opcje w interpretacji i stosowaniu kategorii kwestii społecznej	181
Kwestie społeczne a problemy społeczne	184
Podsumowanie	185
Zadania i problemy do dyskusji	185
Zalecana literatura	186

12. Rodziny polskie i polityka rodzinna; stan i kierunki przemian

<i>(Grażyna Firlit-Fesnak)</i>	187
Podstawowe pojęcia	187
Czynniki przemian rodziny współczesnej	189
Zróżnicowanie rodzin	191
Rodzina a gospodarstwo domowe	193
Ekonomiczne warunki bytu rodziny w Polsce	194
Polityka rodzinna w III Rzeczypospolitej	194
Rodzina mimo wszystko	197
Podsumowanie	198
Zadania i problemy do dyskusji	199
Zalecana literatura	199

13. Ochrona zdrowia w polityce społecznej

<i>(Grażyna Magnuszewska-Otulak)</i>	201
Zdrowie. Podstawowe pojęcia	202
Ochrona zdrowia	204
Uwarunkowania stanu zdrowia	206
Sposoby pomiaru stanu zdrowia	207
Polityka ochrony zdrowia	208
Świadczenia medyczne	209
Modele systemu ochrony zdrowia	210
Promocja zdrowia	211
Proces reformowania systemu ochrony zdrowia w Polsce	212
Podsumowanie	215
Zadania i problemy do dyskusji	216
Zalecana literatura	216

14. Problemy społeczne w sferze pracy

<i>(Małgorzata Szyłko-Skoczny)</i>	217
Przemiany w sferze pracy we współczesnym świecie	217
Przekształcanie się stosunków pracy, zwiększanie elastyczności rynku pracy	219
Kształtowanie się nowego modelu stosunków pracy w Polsce	221
Zmiana charakteru polskiego rynku pracy	222
Przekształcenia struktury zatrudnienia	222
Masowe, trwałe bezrobocie	223
Polityka społeczna wobec bezrobocia	225
Zadania polityki społecznej w walce z bezrobociem	225
Polityka rynku pracy	226
Instytucje i instrumenty polityki rynku pracy	228

Zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego bezrobotnym	228
Aktywizacja zawodowa bezrobotnych	229
Podsumowanie	231
Zadania i problemy do dyskusji	232
Zalecana literatura	232

15. Zamożność, dochody, ubóstwo, świadczenia społeczne

<i>(Renata Gierszewska, Jan Łopato)</i>	233
Zamożność narodów – chaos terminologiczny	233
Źródła zamożności	234
Mierniki zamożności	235
Zróżnicowanie dochodowe społeczeństw	237
Źródła dochodów społeczeństwa polskiego	238
Zróżnicowanie dochodów w Polsce	238
Ubóstwo – próba określenia zjawiska	240
Linie i miary ubóstwa	242
Świadczenia społeczne	244
Podsumowanie	245
Zadania i problemy do dyskusji	246
Zalecana literatura	247

16. Edukacja, wiedza i umiejętności; szkolnictwo, polityka edukacyjna i poradnictwo

<i>(Justyna Godlewska, Emilia Jaroszevska)</i>	249
Polityka edukacyjna a polityka społeczna	249
Podstawowe wskaźniki w obszarze edukacji	250
Reforma systemu edukacji	252
Zmiana modelu szkolnictwa obowiązkowego	252
Finansowanie oświaty	253
Sposób nauczania	254
Kadry	254
Wychowawcza funkcja szkoły	255
Kształcenie zawodowe a rynek pracy	255
Szkolnictwo zawodowe w Polsce	255
Przejście ze szkoły do pierwszej pracy	257
Charakterystyka szkolnictwa wyższego	258
Matura i egzaminy wstępne	258
Liczba studentów	258
Finansowanie uczelni – koszt kształcenia	259
Podsumowanie	259
Zadania i problemy do dyskusji	260
Zalecana literatura	260

17. Dyskryminacja a równouprawnienie; zadania dla polityki społecznej

<i>(Grażyna Firlit-Fesnak, Grażyna Magnuszewska-Otulak)</i>	263
Rozumienie dyskryminacji i równouprawnienia	263
Polityka społeczna wobec zjawiska dyskryminacji	265
Równouprawnienie kobiet i mężczyzn; równe prawa, nierówne szanse	267
Nierówny status kobiet i mężczyzn w świecie pracy jako przykład dyskryminacji ze względu na płeć	267
Symptomy dyskryminacji kobiet w świecie pracy	268
Równouprawnienie i dyskryminacja osób niepełnosprawnych	270
Działania na rzecz wyrównywania szans osób z niepełnosprawnością	271
Sytuacja osób niepełnosprawnych w Polsce	272
Podsumowanie	274
Zadania i problemy do dyskusji	274
Zalecana literatura	275

18. Przestępczość jako problem społeczny; profilaktyka społeczna i polityka kryminalna <i>(Emilia Jaroszevska, Mariola Kordas-Surowiec)</i>	277
Podział przestępstw	278
Uwarunkowania zachowań niezgodnych z prawem	278
Podstawowe wskaźniki i tendencje dotyczące przestępczości w Polsce	280
Przestępczość w Polsce i na świecie, analiza porównawcza	282
Zapobieganie przestępczości	283
Pojęcie zapobiegania przestępczości i klasyfikacja działań zapobiegawczych	283
Rola instytucji państwowych i organizacji społecznych w systemie zapobiegania przestępczości	285
Oddziaływania penitencjarne jako sposób zapobiegania przestępczości	287
Podsumowanie	289
Zadania i problemy do dyskusji	290
Zalecana literatura	290
19. Współczesna kwestia mieszkaniowa w Polsce; geneza, uwarunkowania, perspektywy rozwiązań <i>(Paweł Hut)</i>	291
Problemy mieszkaniowe w Polsce w latach 1918–1990	292
Polityka mieszkaniowa: konieczny balast czy inwestycja w przyszłe pokolenia?	294
Charakterystyka problemów mieszkaniowych w Polsce	295
Podsumowanie	300
Zadania i problemy do dyskusji	301
Zalecana literatura	301
20. Polityka społeczna wobec procesów migracyjnych <i>(Antoni Rajkiewicz)</i>	303
Definicja migracji i ich miejsce w polityce społecznej	303
Społeczne aspekty migracji wewnętrznych	304
Migracje zagraniczne (zewnętrzne)	306
Migracje zarobkowe i edukacyjne	308
Prognozy migracyjne	311
Podsumowanie	312
Zadania i problemy do dyskusji	312
Zalecana literatura	313
Część 3. WSPÓŁCZESNE WYZWANIA I KIERUNKI ROZWOJU POLITYKI SPOŁECZNEJ	
21. Ubóstwo, marginalność i wykluczenie społeczne <i>(Ryszard Szarfenberg)</i>	317
Potrzeby i grupy	317
Ubóstwo absolutne i relatywne	318
Marginalność	320
Cztery przybliżenia wykluczenia społecznego	322
Ubóstwo a wykluczenie społeczne	324
Wyniki wybranych badań	327
Polityka społeczna wobec wykluczenia społecznego	328
Podsumowanie	330
Zadania i problemy do dyskusji	331
Zalecana literatura	331
22. Spory wokół socjalnych funkcji państwa <i>(Julian Auleytner)</i>	333
Komponenty państwa opiekuńczego	333
Polscy liberałowie wobec państwa socjalnego	336

Tradycyjny liberalizm – empiryzm Władysława Zawadzkiego	336
Demokratyzacja polityki społecznej Ferdynanda Zweiga	338
Krytyka państwa socjalnego w ujęciu Leszka Balcerowicza	339
Kościół katolicki wobec państwa socjalnego – państwo w służbie człowiekowi	340
<i>Rerum novarum</i> (1891)	341
<i>Quadragesimo anno</i> (1931)	342
Encykliki II Soboru Watykańskiego	342
<i>Mater et magistra</i> (1961)	342
<i>Pacem in terris</i> (1963)	343
Encyklika posoborowa <i>Laborem exercens</i> (1981)	343
Zasady nauki społecznej Kościoła	344
Socjalna gospodarka rynkowa – przykład niemiecki	345
Sytuacja powojenna – w poszukiwaniu nowego ładu	345
Ważniejsze zasady socjalnej gospodarki rynkowej	347
Organizacje pozarządowe w polityce społecznej	348
Podsumowanie	349
Zadania i problemy do dyskusji	350
Zalecana literatura	350

23. Lokalna polityka społeczna

(*Roman Wasylewski*) 351

Terminologia	351
Decentralizacja polityki społecznej – uwarunkowania socjopolityczne	352
Decentralizacja usług społecznych – uwarunkowania ekonomiczne	353
Polityka społeczna centralna i lokalna – podstawowe dane	353
Finanse samorządowe a zadania polityki społecznej	355
Polityka społeczna a rozwój lokalny	357
Modele polityki lokalnej	358
Podsumowanie	359
Zadania i problemy do dyskusji	360
Zalecana literatura	360

24. Rola trzeciego sektora w polityce społecznej

(*Ewa Leś*) 361

Ujęcia definicyjne	361
Funkcje trzeciego sektora i jego rola w realizacji usług	365
Kondycja polskiego trzeciego sektora	369
Podsumowanie	371
Zadania i problemy do dyskusji	372
Zalecana literatura	372

25. Dialog społeczny a polityka społeczna

(*Jacek Męcina*) 373

Pojęcie, zakres i formy dialogu społecznego	373
Pojęcie i cele dialogu społecznego	373
Formy i płaszczyzny dialogu społecznego	375
Podstawy prawne dialogu społecznego w Polsce	376
Trójstronna Komisja do Spraw Społeczno-Gospodarczych	377
Wojewódzkie Komisje Dialogu Społecznego	379
Trójstronne Zespoły Branżowe	380
Naczelna Rada Zatrudnienia	381
Wpływ dialogu społecznego na relacje pracodawca–pracownicy	381
Dialog społeczny na poziomie europejskim	384
Podsumowanie	385
Zadania i problemy do dyskusji	386
Zalecana literatura	387

26. Reformy wprowadzające mechanizmy rynkowe do polityki społecznej <i>(Agata Krencik, Jolanta Supińska)</i>	389
Dobre i złe skutki działania rynku – różne punkty widzenia	390
Gospodarka	391
Ile komercjalizacji w polityce społecznej?	392
Komerccjalizacja założycielska	392
Działanie mechanizmów rynkowych w ramach sektora publicznego	394
Decentralizacja towarzysząca komercjalizacji usług społecznych	395
Komerccjalizacja siły roboczej i płac	396
Co komercjalizować?	397
Podsumowanie	398
Zadania i problemy do dyskusji	398
Zalecana literatura	399
27. Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej <i>(Ryszard Szarfenberg)</i>	401
Praca, aktywność, aktywizacja	401
Geneza i sens APS	403
APS w Stanach Zjednoczonych	405
Europejski dyskurs o APS	406
APS w Polsce – promocja zatrudnienia	408
APS w Polsce – zatrudnienie socjalne i pomoc społeczna	410
Perspektywy APS	412
Podsumowanie	414
Zadania i problemy do dyskusji	414
Zalecana literatura	415
28. Europejski model socjalny <i>(Mirosław Książkowski)</i>	417
Pojęcie europejskiego modelu socjalnego	417
Wspólne wartości i cechy strategii polityki społecznej realizowanych przez kraje Unii Europejskiej	419
Traktat rzymski z 1957 roku	419
Karta socjalna EWG	419
Europejska Karta Społeczna Rady Europy	420
Strategia lizbońska	421
Europejskie standardy socjalne	421
Zasada sprawiedliwości społecznej	422
Polityka społeczna i polityka gospodarcza	423
Rozwinięte instytucje dialogu społecznego	423
Modele socjalne w krajach Unii Europejskiej a europejski model socjalny	425
Perspektywy europejskiego modelu socjalnego	427
Podsumowanie	429
Zadania i problemy do dyskusji	429
Zalecana literatura	430
29. Internacjonalizacja polityki społecznej <i>(Włodzimierz Anioł)</i>	431
Wpływ globalizacji na krajową politykę społeczną	433
Światowe dysproporcje społeczne	435
Kształtowanie się światowego rynku pracy i usług	437
Instytucjonalizacja międzynarodowej polityki społecznej	440
Wspólnotowa polityka społeczna	444
Podsumowanie	447
Zadania i problemy do dyskusji	448
Zalecana literatura	448
Bibliografia	449
Indeks nazwisk	465
O Autorach	471